

ДИТЯЧА БЕЗПРИТУЛЬНІСТЬ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ 1920-х РОКІВ.

Паращевіна Ольга Степанівна

Паращевіна Ольга Степанівна. Дитяча безпритульність як віддзеркалення історичних процесів України на початку 1920-х років.

Яскравим віддзеркаленням повсякденного життя українського суспільства 1920-років було життя і побут безпритульних дітей. Дві кровопролитні війни призвели територію України до повного розвалу і розрухи, забрали 1,5 мільйона життів, залишивши на призволяще 250 круглих сиріт, які жили і виживали як могли в перипетіях повсякденного життя.

Ключові слова: дитяча безпритульність, історія повсякденності, соціум, соціальні аномалії

Паращевина Ольга Степановна. Детская беспризорность как отображение исторических процессов в Украине в начале 1920-х годов.

Ярким примером отображения повседневной жизни украинского общества 1920-х годов была жизнь и быт беспризорных детей. Две кровопролитные войны привели территорию Украины к полному разрушению и разрухе, забрали 1,5 миллиона жизней, оставили на произвол 250 тысяч круглых сирот, которые жили и выживали как могли в перипетиях повседневной жизни.

Ключевые слова: детская беспризорность, история повседневности, социум, социальные аномалии

Проблема дитячої безпритульності особливо гостро постала в Україні на початку 20-х років ХХ століття. Це зумовлювалось своєрідністю політичного та соціально-економічного становища. Дві кровопролитні війни, які тривали безперервно майже 7 років, призвели територію України до розрухи та повного розвалу. Після закінчення громадянської війни республіка перетворилась на руїну. Збитки оцінювались у 10 мільярдів крб. золотом, не враховуючи людських втрат [1]. В одній лише Україні повоїща, розстріли та епідемії, пов'язані з війною, а особливо з громадянською, забрали 1,5 мільйона життів[2]. Вони залишили на призволяще 250 тисяч своїх дітей – круглих сиріт, які поповнили юрби голодного і обірваного безпритульного дитинства[3]. Групи подібних дітей з'являлись у великих містах України та на вузлових залізничних станціях. Нестача харчів, палива та зростання безробіття посилювали міграційні процеси населення: із міст в села, із Півночі на Південь і – навпаки. Україна стає тим місцем, куди стікаються знедолені, нікому не потрібні, діти з усіх кінців Росії – в надії знайти на плодючих територіях їжу та погрітись на берегах Чорного і Азовського морів.

В листі до Ради Народних Комісарів України від 02.06. 1923 року Голова Харківського Губвиконкому з цього приводу писав: “В результате войны и голода по селам Украи-

нырассеялись десятки тысяч беспризорных детей. Наибольшее их количество осело в Харьковской губернии, так как Харьков был узловым железнодорожным центром, куда стекались волны беспризорного и голодного детства, как с Поволжья, так и с юга Украины” [4].

Кількість безпритульних дітей тільки в Донбасі в 1920 р. становила 40 тисяч а по всій Україні за офіційними даними того часу - до 1,5 мільйонів[5].

Головними джерелами дитячої безпритульності 20-х років ХХ століття стали сирітство (революція, громадянська війна, голод та епідемії викинули на вулицю тисячі сиріт, чий батьки загинули у вирії подій того часу), бездоглядність при живих батьках та втечі із дореволюційних дитячих будинків, де було холодно і голодно, які розорялись військовими діями, це - ще дореволюційні сироти. На початку першої світової війни (1914 р.) в Російській імперії нараховувалось 2,5 млн. безпритульних дітей [6]. Більшість виховних будинків для таких дітей входило у відомство імператриці Марії Федорівни. Після скинення з престолу царя Миколи II та фізичного знищення більшовиками всієї царської сім'ї, ці дітей залишилися без засобів до існування – адже фінансування будинків було припинено. Вони також поповнили ряди безпритульних [7]. Ще одним із джерел збільшення кількості дітей за рахунок дореволюційних сиріт, був так званий “питомнический промысел”, коли покинутих дітей із дитячих будинків віддавали в селянські сім'ї, яким виплачували в місяць по три карбованці за дитину [8]. Після більшовицької революції 1917 року грошові надходження припинились, і діти з цих сімей в більшості були викинуті на вулицю.

Посиленню дитячої бездоглядності та безпритульності сприяв ще й розвал економіки більшовицькою політикою “воєнного комунізму” в 1918-1920 рр. Виробництво промислової продукції у республіці знизилось до 1/10 довоєнного рівня. У 1920 р. в Україні випускалось сталі – 1,7%, прокату – 1,8%, вугілля (Донбас) – 22% рівня 1913 року. В 1921 р. з 11 тисяч підприємств в республіці діяло лише 2,5 тисячі і то переважно дрібних підприємств[9].

Цей факт сприяв росту безробіття серед дорослого населення і вкрай знизив можливість підліткового та дитячого працевлаштування. Наявність безробіття серед дорослого населення призводить до погіршення матеріального забезпечення родини, а іноді й до голодування її членів. Перш за все це стосується дітей як найменш захищеної частини населення. Потреба якось прогледуватися виганяє на вулицю навіть тих дітей, які мають батьків. Це так звані бездоглядні діти, які при живих батьках знаходились на положенні сиріт і піднімали питання соціального сирітства[10].

Не кращою була ситуація і в сільському господарстві України. Незацікавленість селян у виробництві продуктів харчування, зумовлена політикою воєнного комунізму, недостатня забезпеченість реманентом та тягловою силою, спричинили скорочення на 15%

посівних площ та зменшення валового збору зерна в 1920 році порівняно з 1913 роком на 61,5% [11]. Велика кількість безпритульних дітей втікали із сіл в міста в надії якось вижити, попадали в компанії собі подібних і пристосовувались до соціуму свого існування. Так в анкеті одного безпритульного хлопця на ім'я Василь записано таку історію: “До того, як потрапити на вулицю, я жив у селі. Мати в мене померла, батько також. Залишилися я та сестра. Так як ми жили погано, мені довелося просити милостиню. Скоро мені це набридло і я втік від сестри. Я поїхав у місто, де ходив з іншими безпритульними. Одного разу я попав за крадіжку до міліції, а потім через Комісію Неповнолітніх попав до нічліжки, де я став жити і працювати” [12].

Найбільш організованою формою допомоги безпритульним дітям стає дитячий будинок. Більшість дитячих будинків в 1921-1923 рр. організовувалось в конфіскованих поміщицьких маєтках та будинках міської буржуазії. Тут було все пристосовано для проживання невеличкої кількості (до 30-40) дітей, і тому забезпечити соціальною підтримкою всіх потребує не було можливості [13].

На початку 20-х років XX століття головну увагу країна звертала на необхідність утворення максимальної кількості дитячих установ для розміщення в них безпритульних дітей та підлітків, надання їм матеріальної допомоги. Утворилась така система навчально-виховних закладів:

- дитячі будинки, інтернати, денні дитячі будинки, трудові школи, дитячі садки, дитячі клуби, бібліотеки;
- заклади для неповнолітніх правопорушників та безпритульних, основний будинок для правопорушників, допоміжний будинок для правопорушників, трудовий будинок для дівчат, відкритий дитячий будинок для безпритульних дітей;
- допоміжні заклади: основний будинок для “дефективних” дітей, допоміжний будинок для “дефективних” дітей;
- заклади для глухонімих дітей;
- основний будинок для сліпих дітей;
- всі заклади з дослідження та розподілу дітей (приймальники, колектори, розподільники).

Таким чином, можна зробити висновок, що дитяча безпритульність в Україні на початку 20-х років XX століття – явище історичного та соціально-економічного характеру, породжене наслідками військових подій 1914-1920рр., розвалом промисловості і сільського господарства політикою “воєнного комунізму”, безробіттям та відсутністю державного механізму соціального захисту дитинства. Дитяча безпритульність – явище глибоко соціальне, що має корені і витоки в сирітстві та умовах життя соціальних низів. Дитяча безпри-

тульність – барометр політичної та економічної стабільності історичного розвитку держави. Вона загострюється в часи зміни основ суспільного ладу та форм власності, демографічних втрат в часи війн.

Найпростіші спроби радянської влади подолати дитячу безпритульність на початку 1920-х рр. в Україні не привели до успіхів, саме явище існувало до середини 1930-х років і з новою силою загострилась в роки Великої Вітчизняної війни.

Список літератури.

1. Бойко О.Д. Історія України. – К.: Видавничий центр “Академія”, 1999. – С. 328.
2. Откуда брались беспризорники. - // Полезная информация, орган Санкт-Петербургского регионального благотворительного фонда помощи детям-сиротам «Содействие», 30 октября 2001г. – С. 322.
3. Народное образование в СССР. 1917-1967, - М.: Прсвещение 1967. – С. 1.
4. Державний архів Харківської області, ф.220 Р-203, оп.1, справа 90.-Арк. 104.
5. Гусак А. А. Комсомол – помощник Коммунистической партии в борьбе с детской беспризорностью на Украине (1921 – 1928 гг.), // кандидатская диссертация. - Днепропетровск, 1976. – С. 5.
6. Народное образование в СССР. 1917-1967, - М.: Прсвещение 1967. – С. 11.
7. Откуда брались беспризорники. - // Полезная информация, орган Санкт-Петербургского регионального благотворительного фонда помощи детям-сиротам «Содействие», 30 октября 2001г. – С. 10.
8. Черникова В.Г. Ленинская забота о детях. – Ташкент.: Укаутчи, 1988. – С. 7.
9. Бойко О.Д. Історія України. – К.: Видавничий центр “Академія”, 1999. – С. 329.
10. Бем О Л. Экономическое положение государства и перспективы борьбы с детской безработицей и беспризорностью. // Сб. “Детская беспризорность и детский дом” под ред. Тиханова, Швейцера. – М. 1926. – С.16.
11. Бойко О.Д. Історія України. – К.: Видавничий центр “Академія”, 1999. - С.330.
12. Беспризорные и современность. // Друг дітей, Харків, 1926, №3, с. 16.
13. Маро (М.И. Левитина) Беспризорные. Социология, быт, практика работы. – М.: Новая Москва, 1935. – С.31-32.